

Klekljarstvo v Železnikih

V Železnikih so se prve naučile klekljati štiri deklice okrog leta 1881 in tako nevede pričele dolgoletno tradicijo, ki traja še danes. Leta 1902 je v Železnikih ugasnil zadnji plavž in takrat se je še več žensk odločilo za klekljanje. To je bilo zanje zelo koristno, saj je za Železnike konec železarstva pomenil socialno krizo in tako še večjo revščino. Prav klekljanje pa je bilo potem še gotovo petdeset let edini ženski vir zaslužka, včasih pa je pomenil celo edinega v družini. Tako ob začetku 20. stoletja v Železnikih skoraj ni bilo mlajše ženske, ki ne bi znala klekljati. Ker na samem začetku v škofjeloškem okolišu prodaja čipk še ni bila organizirana, so klekljarice hodile prodajati svoje izdelke v Idrijo. Kasneje tega niso več počele, saj so se našli posredniki za prodajo čipk. Tako so sedaj oni skrbeli za zaslužek klekljaric. Prva sta s čipkami v Železnikih začela trgovati zakonca Demšar, kmalu pa so se jima pridružili še drugi. Leta 1907 je bila v Železnikih ustanovljena Cesarsko-kraljeva čipkarska šola, ki so jo večinoma obiskovale deklice stare od pet do petnajst let. Poučevale so jih različne učiteljice, leta 1946 pa so odšle prve štiri domačinke na čipkarski tečaj in postale učiteljice klekljanja. Ena izmed njih je bila Mara Kramar in ona je bila prva domačinka, ki je tudi poučevala na čipkarski šoli v Železnikih. Zaradi pomanjkanja zanimanja s strani otrok so čipkarsko šolo leta 1960 ukinili. Leta 1920 je bila ustanovljena 1. čipkarska zadruga, leta 1946 pa 2. čipkarska zadruga. Glavni namen obeh je bil nuditi klekljaricam stalen zaslužek, zadrugi pa sta tudi želeli zaščititi ženske pred nepoštenimi trgovci. Pomembno vlogo pri razvoju in ohranitvi klekljarstva je vseskozi imelo turistično društvo. Leta 1962 so na pobudo Jožeta Mohoriča, takratnega predsednika Turističnega društva Železniki, organizirali prvi čipkarski dan, ki je postal tradicionalna čipkarska prireditev. Leta 1976 so ustanovili čipkarski krožek, ki je deloval le nekaj let. Po dolgem času pa so leta 1994 ustanovili čipkarsko šolo, ki ohranja dolgoletno klekljarsko tradicijo.

Prihod klekljarstva v Železnike

Iz Idrije se je klekljarstvo začelo v drugi polovici 19. stoletja širiti na Cerkljansko in Tolminsko, nato pa še v obe dolini, Poljansko in Selško. V Selški dolini so ženske najprej klekljale v Železnikih in nekaterih manjših vaseh (Zali Log, Sorica, Zgornje in Spodnje Danje ...).

Okrog leta 1880 je nastopila kriza in kovaštvo je začelo pojemati. Prav zaradi slabega gospodarskega in socialnega položaja so se ženske hitro navdušile za klekljanje. Pobudnika za to, da se je s klekljanjem v Železnikih začelo ukvarjati še več deklet, sta bila, verjetno okrog leta 1887, zakonca Demšar (Dagarinova). Priskrbela sta vse potrebno za klekljanje, to je sukanec, bucike, košarice, blazine, vzorce, tako

da so dekleta in žene lahko pričele z učenjem. Poučevala jih je učiteljica iz Idrije, katere ime pa žal ni znano. Zakonca Demšar sta se kmalu zatem pričela ukvarjati s prodajo čipk.

Najprej so se naučili klekljati po svoji želji štirje otroci: Genca in Anica Demšar (Dugarinovi), Milka Hafner in Katarina Benedičič (Gradnikarjeva), okrog leta 1881.¹ Genca in Anica Demšar, katerih starša sta bila pobudnika za to, da so se v Železnikih pričeli ljudje ukvarjati s klekljanjem, sta izhajali iz premožnejše družine. Ko je bila njihova družina na izletu po Sloveniji, so si ogledali tudi Idrijo. Tam sta deklici videli ženske, kako klekljajo, in zaželeli sta si, da bi se tudi onidve naučili. Tako je njuna mama pisala Štolarjevi Katri, ki je bila doma iz Železnikov, v Idriji pa je služila in se tako tudi naučila klekljati. Prosila jo je, če bi lahko naučila njeni hčeri klekljanja. Ta je privolila in tako so se v Železnikih prve naučile klekljati štiri deklice, poleg Gence in Anice še Milka Hafner in Katarina Benedičič, ki sta bili njuni prijateljici.

Nekaj žensk se je naučilo klekljati pri zakoncih Demšar, preostale pa so se potem učile kar ena od druge. Druga k drugi so si hodile ogledovat to delo in tako tudi same pričele klekljati. V Železnikih je takrat klekljalo kakih trideset žensk. Več klekljaric je bilo edino v vaseh Sorici in Danjah, kjer je bilo petdeset klekljaric, v preostalih vaseh pa se je število klekljaric vrtelo od deset do dvajset.

Tako ob začetku 20. stoletja v Železnikih skoraj ni bilo mlajše ženske, ki ne bi znala klekljati. To je bilo zanje zelo koristno, saj je za Železnike konec železarstva pomenil socialno krizo in tako še večjo revščino. Prav klekljanje pa je bilo potem še gotovo petdeset let edini ženski vir zaslužka, včasih pa je bil celo edini v družini.

Ker se je čipkarstvo v Železnikih precej razširilo, je bilo nujno, da so svoje izdelke ženske tudi prodajale in s tem prispevale k družinskemu proračunu. Ker na samem

Klekljarice v Železnikih pred drugo svetovno vojno (Fototeka Loškega muzeja)

začetku v škočjeloškem okolišu prodaja čipk še ni bila organizirana, so klekljarice hodile prodajat svoje izdelke v Idrijo. Kasneje tega niso več počele, saj so se našli posredniki za prodajo čipk. Tako so sedaj oni skrbeli za zaslužek klekljaric. Prva sta s čipkami začela trgovati zakonca Demšar, nekoliko kasneje pa se jima je pridružil Josip Boncelj, ki pa je trgovanje leta 1907 opustil. Nasledil ga je Janko Jakše. Tudi Demšarjeva sta tovrstno trgovanje opustila.

Ko je leta 1920 ustanovljena 1. čipkarska zadruga, so klekljarice prodajale čipke le tej. Pomembno vlogo je imela Francka Lotrič, ki je v zadrugi odkupovala čipke. Pomagala ji je Ivana Zupanc, ki je vsak mesec nesla čipke v Ljubljano, v zameno pa dobila denar zanje. Ker pa so bile čipke bolj slabo plačane, so klekljarice svoje izdelke začele prodajati trgovcem, ki so jih zasebno kupovali in seveda tudi bolje plačali. S to zasebno trgovino so se ukvarjali Janko Jakše, Ivana Primožič, Marija Trpin in tako imenovana Selška gospa.²

Po propadu oziroma ukinitvi 1. čipkarske zadruge dve leti kasneje, so klekljarice delale samo še za zasebne trgovce. Poleg trgovcev, ki so se z odkupovanjem ukvarjali do tedaj, so začeli čipke zasebno kupovati še Jerica Kržišnik, Neža Prezelj in poštarica Ferenčakova. Vsi, razen Ivane Demšar, so čipke plačevali z denarjem, ona pa je čipke plačevala samo z živili ali blagom, saj je imela trgovino.

Klekljarice niso bile pri nobeni stalno vezane, razen kar so delale po naročilu.³ Njihov delovnik je bil precej naporen, posebej pozimi, saj so delale tudi 12 do 14 ur na dan, seveda pa je bil temu primeren tudi zaslužek. V letih krize, to je v časih okupacije, so se čipke še vedno dobro prodajale, bile pa so slabše plačane.

V Železnikih pa se je pojavila še neke vrste trgovina. Za svoje delo so klekljarice potrebovale tudi vzorce za čipke, tako imenovane muštre ali papirce. Čipkarska šola je prejemale vzorce od Osrednjega zavoda za žensko obrt, klekljarice zunaj šole pa ne. Zato so si morale klekljarice same pomagati. Pogosto so jih prerisovale ena od druge, kar se tiče povečanja vzorcev, posebno figur, jim je pomagal Franc Čemažar.⁴ S prodajo teh vzorcev pa se je začela ukvarjati Štefka Trojar iz Železnikov, ki je po želji klekljaric izdelovala vzorce raznih velikosti in jih prodajala za ceno 1 do 5 DIN. Tudi trgovke so se trudile, da so imele vsaka nekaj novih vzorcev, ki so jih dajale v delo. To je trajalo vse do okupacije, med okupacijo pa trgovke niso kupovale vzorcev.

Prvo zimo okupacije, v letu 1941, so sklicali zaupni sestanek, katerega so se udeležili: Marija Pivk-Kosmova, klekljariči Tonika Ramovš in Stanka Dolenc ter dva zastopnika iz Nemčije. Skupaj so pregledali vzorce in jim določili ceno. Marija Pivk je od takrat naprej vzorce dajala klekljaricam v delo, čipke pa je potem pošiljala naprej v Nemčijo. Po vojni je večina klekljaric svoje čipke oddajala oziroma prodajala v Dom Export v Ljubljano.

Čipkarska šola

Ustanovitev čipkarske šole

V Železnikih so leta 1907 ustanovili Cesarsko-kraljevo čipkarsko šolo. Šola je bila ustanovljena na pobudo:

- učitelja Sonca, ki je takrat poučeval v Železnikih,
- doktorja Ogelnika, nadzornika cesarsko-kraljevih čipkarskih šol na Dunaju in
- občinskega odbora v Železnikih (župan Martin Klobčič).

Učno osebje in delovanje čipkarske šole

Prva učiteljica čipkarske šole v Železnikih je bila Marija Reven, doma iz Idrije. Tako kot druge učiteljice, ki so poučevale na čipkarskih šolah po drugih krajih, se je tudi Marija Reven šolala na Dunaju. Na čipkarski šoli je poučevala kar dvanajst let in sicer med leti 1907-1919. Učence je učila izdelovati zelo raznovrstne čipke.

V čipkarsko šolo so hodile predvsem deklice, stare od pet do petnajst let. Vedno je bilo od štirideset do petdeset učenk. Poleg učiteljice Marije Reven je bila med leti 1911-1913 v čipkarski šoli tudi učiteljica Hedvika Fleischman, ki pa ni znala govoriti slovensko. Prišla je z Dunaja in pomagala pri učenju klekljanja. Učenke so bile za svoje pridno obiskovanje šole tudi nagrajene – vsako leto je potekalo božično obdaro vanje učenk z denarjem. Tej priložnosti je prisostvoval tudi župan.

Država pa ni skrbela samo za učenke, ampak tudi za klekljarice zunaj šole. Te klekljarice pa niso bile samo ženske iz Železnikov, pač pa so se s klekljanjem ukvarjale tudi ženske po okoliških vaseh. Tako so na območju čipkarske šole v Železnikih delale klekljarice v vaseh Dolenja vas, Selca, Studeno, Češnjica, Dražgoše, Podlonc, Bukovica, Zali Log, Smoleva, Martinj Vrh, Lenart, Luša, Javorje, Sorica, Jesenovce, Spodnje in Zgornje Danje, Torka, Ravne, Rudno, Lajše, Podlipa, Rovte in Javorje. Po teh vaseh se je zelo veliko klekljalo in takrat so ocenili, da je vseh klekljaric 958. Zanje je država nastavila učiteljico Marijo Seljakovo, ki je ločeno od čipkarske šole dajala v delo čipke in jih prav tako, kakor šola, pošiljala na Dunaj. Ta red je trajal do razsula avstroogrske monarhije.⁵

Leta 1920 je učiteljica Marija Reven odšla v pokoj, nasledila pa jo je Marija Pivk-Kosmova. Do leta 1924 je učila klekljati tudi strokovna učiteljica Neža Pelhan. Leta 1926 je Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt v Selcih organiziral tečaj, ki ga je vodila Angela Korenčan, leto kasneje pa še na Zalem Logu pod vodstvom Ivanke Špetič.

Marija Pivk je bila učiteljica na čipkarski šoli vse do konca druge svetovne vojne. V tistem času so bile najbolj moderne figure. Sledili so tanki prtički, ki so bili posnetki okraskov starih skrinj, peči, malega kruhka in prtički iz tako imenovane večne poti. Vendar pa zadnjih nekaj let okupacije v šoli ni bilo učenk. Po osvoboditvi je bila tudi učiteljica Kosmova upokojena.⁶ Jeseni leta 1945 jo je nasledila Ivanka Novak, ki je bila menda zelo vestna in natančna učiteljica. Učila je novo vrsto čipk, predvsem idrijski ris in prtičke gorenjskih šopkov.

Ob novem letu 1946 so štiri klekljarice domačinke odšle v čipkarski tečaj. To so bile: Stanka Dolenc, Mara Kramar, Tončka Primožič in Reginca Vrhunc. Odšle so v Ljubljano, na Državni zavod za domačo žensko obrt, kjer so se šolale šest mesecev in se tako usposobile za čipkarske učiteljice. To izobraževanje je ponavadi trajalo eno leto, ker pa je bil ta tečaj celodnevni, so ga skrajšali na šest mesecev. V dopoldanskem času so se učili o vrstah, lastnostih blaga, sukanca, popoldne pa je bilo na vrsti učenje klekljanja. Ob koncu tečaja so prejele diplomu in tako postale učiteljice klekljanja. Opravljeni tečaj je bil priznan kot opravljena srednja šola.

V šolskem letu 1947/48 sta v čipkarski šoli poučevali dve učiteljici. Ivanka Novak in Milena Mlakar s Primorskega, leta 1949 pa je Ivanka Novak Železnike zapustila.

Učenke Čipkarske šole v Železnikih. Slikano za Ferbarjevo bišo okrog leta 1920 (Fototeka Loškega muzeja)

V šolskem letu 1948/49 je bila učiteljica klekljanja že novo izšolana domačinka Mara Kramar, naslednje leto pa spet Milena Mlakar.

Leta 1950 je pričela učiti Tončka Primožič, ki se je z učenkami dobro razumela in jih tudi veliko naučila. Predvsem so klekljale razne podstavke za vinske in likerske servise. Vsako leto je priredila gledališko predstavo in urejeno klekljarsko razstavo. Tako je bilo štiri leta, nato pa je leta 1954 odšla v Kranj. Čipkarska šola v Železnikih je spet potrebovala novo učiteljico. Državni zavod je namesto nje zaposlil učiteljico Miro Kejžar. Med leti 1954-1960 je na čipkarski šoli v Železnikih učila osnovne elemente in tehnike klekljanja čipke.

Vzroki za ukinitve čipkarske šole

Zaradi vedno večje obremenitve s šolskim poukom osemletke pa je navdušenje za klekljanje in obiskovanje čipkarske šole med deklicami začelo upadati. Leta 1960 je čipkarsko šolo obiskovalo komaj še pet do deset deklic. Učiteljica Mira Kejžar je želela študirati naprej, da bi lahko učila na osemletki, klekljanje pa bi poučevala honorarno.

Na seji čipkarske zadruge, kjer se je to obravnavalo, so predlagali, da bi se obrnili s prošnjo na Državni osrednji zavod za domačo žensko obrt. Želeli so dobiti novo učiteljico, ki bi nadomeščala Miro Kejžar, saj se je le ta šolala. Če pa te nimajo, da bi dali dovoljenje, da bi ta čas imeli v šoli laično moč za pouk.⁷ O tem predlogu ni bilo na seji nič sklenjeno in tudi pozneje se o tem ni več razpravljalo.

Tako je leta 1960 Čipkarska šola v Železnikih prenehala delovati. Šolski inventar (klopi, stole, omare) pa so spravili v prostorih osemletke.

ČIPKARSKE ZADRUGE

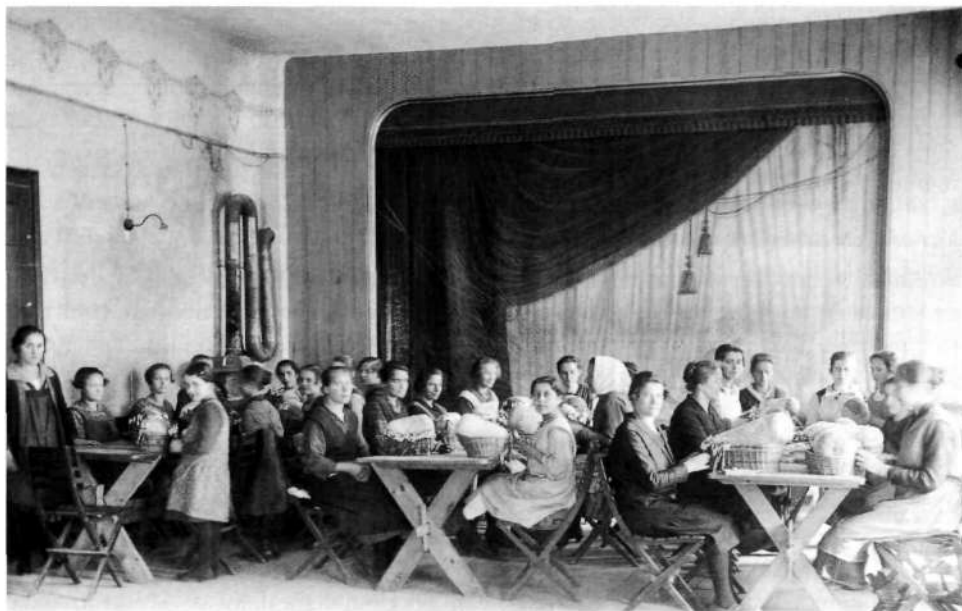
Čipkarske zadruge so bile namenjene predvsem klekljaricam zunaj čipkarske šole.

Prva čipkarska zadruga

Leta 1920 je bila ustanovljena prva čipkarska zadruga. Pobudnik in ustanovitelj je bil Ivan Vogeltnik, prej nadzornik čipkarskih šol na Dunaju, v Jugoslaviji pa ravnatelj Državnega osrednjega zavoda za domačo obrt v Ljubljani. On je tudi skrbel za organizacijo v čipkarskih šolah. Članice čipkarske zadruge so dobile knjižice z organizacijskimi pravili, poleg tega pa so zanje organizirali tudi nekaj predavanj, ki so govorila o tem, kakšne so njihove dolžnosti in koristi. V zadrugo so bile včlanjene tudi klekljarice iz Sele.

V odbor so bile izvoljene: Francka Lotrič, Ivana Zupanc, Marija Petrač, Marija Primožič in Julka Krek, v odboru pa je bil tudi takratni župnik, Ivan Noč. Otvoritev zadruge je bila v Ljubljani, na Turjaškem trgu številka 3. Prisotne so bile Francka Lotrič, Marija Petrač in Julka Krek, vse iz Sele, Ivan Vogeltnik je imel govor, in sicer o pomenu čipkarske zadruge. Francka Lotrič pa je imela še eno pomembno vlogo, saj je v zadrugi odkupovala čipke, klekljaricam pa je dajala tudi vzorce in sukanec. Pomagala ji je Ivana Zupanc, ki je vsak mesec nesla čipke v Ljubljano, nazaj pa prinesla denar zanje.

Čipke pa so bile slabo plačane, zato so klekljarice raje prodajale svoje izdelke trgovcem, ki so čipke kupovali zasebno in jih tudi bolje plačevali. Tako je bilo vedno manj klekljaric, ki so hodile po delo v zadrugo. Zato je Francka Lotrič sporočila na

Klekljarice v Železnikih pred drugo svetovno vojno (Fototeka Loškega muzeja)

strokovno zvezo v Ljubljano, da bodo zadrugo opustile, ker taka ne more več obstajati. V Želji, da zadruga ne bi propadla, je gospod Strnad o tem tudi predaval. Vendar pa ni bilo nič boljše, zato so zadrugo leta 1922, po dveh letih delovanja, ukinili.

Druga čipkarska zadruga

V novi Jugoslaviji so klekljarice v Železnikih spet pričele misliti na zadrugo. Najbolj navdušena in agitatorska je bila Nežka Šmid. Sklicale so sestanek vseh klekljaric v Talerjevem salonu, kjer je govoril minister Ferdo Kozak, ki je priporočal osamosvojitve klekljaric s pomočjo zadrug⁸.

Tako le-te ne bi bile več podrejene zasebnim trgovcem in bi bilo njihovo delo, oziroma izdelki bolj cenjeni in tudi plačani. Tako je bil 29. februarja 1946 v čipkarski šoli ob navzočnosti zastopnika iz Ljubljane ustanovni upravni občni zbor, na katerem je bil izvoljen upravni in nadzorni odbor.

Upravni odbor so sestavljale: predsednica Minka Gortnar, tajnica Tonika Ramovš, blagajničarka Gizela Logar, Lina Bertonec in Francka Grošelj. Nadzorni odbor pa so sestavljale: predsednica Nežka Šmid, Tončka Lotrič in Ančka Šmid, ki je bila obenem zastopnica za Češnjico. Sklep občnega zbora je bil tudi, da učiteljica, ki poučuje v čipkarski šoli pripada odboru zadruga. Seje sta upravni in nadzorni odbor imela skupaj. Zadruga je bila registrirana na sodnji v Škofji Loki. Začetek zadruga je bil precej težak, saj ni bilo poslovno izurjenih moči, ne poslovnih knjig, in nobenega fonda, niti 2 din ne za zvezek za vpisovanje sprejetih čipk.⁹

V zadrugo so bile večinoma včlanjene klekljarice iz Železnikov, Danj, Sorice, Davče, Zalega Loga, Češnjice, Sele in drugih vasi v Selški dolini. Bilo jih je okrog sto,

Čipkarski tečaj v Zalem Logu 1930 (Foto Lojze Šmuc, fototeka Loškega muzeja)

vendar pa se je to število večalo, saj se je v zadrugo vključevalo vedno več klekljaric. Članarina je znašala 100 din. Vsaka klekljarica je imela svojo knjižico, v katero so vpisovale: količino sukanca, ki ga je dobila klekljarica od zadruge, prejete čipke in denar za čipke. Čipke je sprejemal Dom Export v Ljubljani, ki pa je tudi šele začel delovati, in zato še ni imel določenih in ustaljenih cen. To je bil tudi vzrok, da zadruga za čipke, ki jih je poslala v Dom Export, nikoli ni prejela naenkrat vsega denarja, pač pa so dobili »le nekaj na račun«. Tako so dobile denar le tiste klekljarice, ki jim je klekljanje pomenilo edini vir zaslužka, druge pa so morale včasih čakati na plačilo tudi po več mesecev. Vsako leto je Dom Export organiziral širši sestanek za vse klekljarice, ki so bile včlanjene v zadrugo. Na sestanku so bile predstavljene smernice za nadaljnje delo.

Klekljarice, ki so na dan klekljale več kot osem ur, so dobile dodatne živilske nakaznice, za kar je poskrbel zadrugi odbor. Ker zadruga ni imela svojega lokala, kjer bi sprejemali čipke, se je to dogajalo v čipkarski šoli po pouku. Računi in sezname čipk so se delali ponoči. Po treh mesecih delovanja je Zadruga toliko napredovala, da si je lahko z odstotki, ki jih je jemala od najbolje plačanih čipk (5 %), kupila poslovne knjige. Zanje so morali odšteti 8000 din. Registrirane so bile v Ljubljani.

28. julija 1946 je bil sklican izredni občni zbor, ker je morala Tonika Ramovš, članica upravnega odbora, zaradi bolezni izstopiti iz odbora. Odbor pa se je sestel tudi zato, da bi se klekljarice seznanile z dotedanjim delom in napredkom zadruge. Novi odbor je dobil svoj prostor za poslovanje v hiši Jožeta Mohoriča.

V drugi polovici januarja in v začetku februarja 1947 je bil v Železnikih za članice zadruge organiziran čipkarski tečaj, ki ga je vodila Stanka Dolenc. Poučevala je nove vzorce in način vpletanja enobarvnega sukanca v drugobarvni sukanec.

Zadruga ni imela stalnega vodstva, ampak se je le-to menjavalo. Kljub temu pa so imeli redne občne zборе. Veliko težav so imeli tudi s poslovnim prostorom. Njeno poslovanje se je ves čas selilo iz ene stavbe v drugo. Tako je najprej poslovala v hiši Janeza Jakoliča, nato pa v čipkarski šoli. Nekaj časa je svoje posle opravljala tudi v Egrovi vili, nato pa zopet v čipkarski šoli. Končno pa je dobila prostor v Domu upokojencev, kjer je ostala do zadnjega.

Zadruga je ves čas svojega delovanja od najbolje plačanih čipk jemala 5 % vrednosti, od najslabše plačanih pa nič. Ti odstotki so se delili med klekljarice, vendar ne vsako leto, saj so potrebovali denar za poslovanje. Z njim je poslovala tako, da so bile klekljarice za svoje delo, to je oddane čipke, takoj plačane in jim ni bilo treba čakati na denar kot včasih, na začetku ustanovitve zadruge.

Druga čipkarska zadruga v Železnikih je delovala 19 let. Vzrok za njeno ukinitve je bil finančnega izvora. Leta 1965 je namreč prišla v zadrugo odločba, da morajo biti predsednice, tajnice in blagajničarke v zadrugi zavarovane in prejemati redno mesečno plačo. Poleg tega pa bi morala zadruga imeti tudi svojega gospodarja, ki bi prav tako prejemal redno mesečno plačo. To pa je bilo za zadrugo z njenimi dohodki in povprečnim številom čipkaric 80 do 90, preveliko breme. Še vedno pa je obstajala ena rešitev: Skupnost Železniki¹⁰ je zadrugi ponudila možnost priključitve njim. Ker pa klekljarice Skupnosti niso zaupale, so ta predlog zavrnille. Avgusta leta 1965 so klekljarice zadruge ob navzočnosti zastopnikov »Doma« soglasno izglasovale likvidacijo zadruge.

Po odločbi Skupščine občine Škofja Loka z dne 22. 9. 1965 pa je zadruga prešla v likvidacijo in bila izbrisana iz registra na podlagi sklepa sodišča z dne 5. 11. 1965.¹¹

Prodaja čipk po propadu zadruga

Po propadu druge čipkarske zadruga leta 1965 so klekljarice oddajale čipke Minki Lotrič in Antoniji Lotrič. Onidve sta že v zadrugi sprejemali čipke in jih na vsakih šest tednov nosili v Dom Export v Ljubljano. Tako je bilo tudi sedaj. Nazaj sta prinesli denar za čipke pa tudi sukanec in vzorce za nadaljnjih šest tednov. Nekatere ženske pa so svoje izdelke raje oddajale v Idrijo. Preko zastopnice v Škofji Loki so oddajale čipke in prejemale denar zanje.

Z ustanovitvijo Turističnega društva Železniki¹² pa je prišlo v trgovanju do sprememb. Ker je TD bolj plačevalo čipke kot Dom Export, so klekljarice svoje čipke raje oddajale TD.

Danes največ čipk odkupi Turistično društvo Železniki, ki klekljaricam priskrbi tudi sukanec in vzorce. Obstajajo pa tudi nekateri zasebni trgovci¹³, ki odkupujejo čipke in jih potem prodajajo.

Tekmovanje klekljaric

Dom Export pa ni prirejal samo sestankov, pač pa tudi čipkarske festivale, kjer so bile čipke razstavljene, zanje pa so nekatere klekljarice prejele tudi nagrade. Leta 1961 je priredil prvi čipkarski festival v Ljubljani.

Čipkarska zadruga iz Železnikov se ga je udeležila polnoštevilno in za razstavljene čipke prejela diplomo in zlato kolajno. Ponovni čipkarski festival je bil tri leta kasneje, leta 1964. Tudi tokrat se ga je udeležilo 80 klekljaric iz Železnikov. Vendar pa so bili rezultati povsem drugačni od tistih izpred treh let. Na razstavi so zasedle osmo, to je, zadnje mesto in prejele železno kolajno. Seveda s svojim dosežkom niso bile zadovoljne. S svojim uspehom na tem festivalu pa je bila prav gotovo zadovoljna klekljarica Albina Florjančič iz Železnikov, ki se je udeležila hitrostnega tekmovanja v klekljanju in osvojila drugo mesto.

Čipkarski dnevi v Železnikih

Prvi Čipkarski dan v Železnikih

Prvi turistični dan z imenom Čipkarski dan v Železnikih so organizirali 25. avgusta 1962 na Plavžu. TD Železniki je na pobudo Gorenjske Turistične zveze¹⁴ iz Kranja sprejelo predlog Jožeta Mohoriča, takratnega predsednika TD, za uvedbo tako imenovanega Turistično-čipkarskega dne v Železnikih.

Razgovori in priprave za prvi čipkarski dan, teh je bilo enajst, so potekale vse od januarja do sredine avgusta. Sodelovalo je več društev in organizacij: Čipkarska zadruga Železniki, Jože Mohorič, predsednik TD v Železnikih, gospod Černe, predsednik TD v Kranju, GTZ, podjetje Dom iz Ljubljane, Muzejsko društvo in predstavniki KS. Ta društva in organizacije so si porazdelile naloge in pomagale, tako pri pripravi kot pri prodaji različnih stvari, ki so se na ta dan prodajale. Vsi so bili zelo navdušeni.

V času prvega Čipkarskega dne v Železnikih pa se je med ljudmi, zlasti med šoloobveznimi deklicami, pojavilo veliko navdušenje za klekljanje. Zato so družine,

ki so želele, da bi se njihovi otroci naučili klekljati, začele zbirati podpise. Zbrali so podpise 56 družin, ki so tako jamčile, da se bodo njihovi otroci redno udeleževali čipkarskega pouka. Vendar pa to ni bilo dovolj, saj čipkarske šole v Železnikih takrat niso ustanovili.

Program prvega Čipkarskega dne

Sobota, 24. avgust, 1962

Kulturno društvo¹⁵ je na predvečer prvega čipkarskega dne v Domu Partizan¹⁶ uprizorilo odrsko delo »Kolesa teme«. Režiral jo je Matevž Šmid.

Nedelja, 25. avgust 1962

Program se je ta dan pričel ob 14 uri. KUD je v Domu Partizan zaigralo kratko igrico »Začetek čipkarstva in čipkarske šole v Železnikih«. Igro je po ustnem izročilu in svojem spominu napisala Tonika Ramovš, režiral pa jo je domačin Valentin Pintar. Med premori je nastopil tudi Gabrijel Kristan kot nočni čuvaj, včasih so mu rekli »vahtar«, in pel pesem nočnega čuvaja. Pesem je bila zanimiva, saj je imela za vsako nočno uro drugačno besedilo. Pesem je nastala pred prvo svetovno vojno¹⁷, ko je Železnike zajel strašen požar. Pogorele so vse hiše, le ena hiša – Plnada, je ostala. Ker so se ljudje bali ponovnega požara, so uvedli »vahtarja«, ki je predvsem poleti, ko je bila možnost požarov največja, hodil ponoči naokrog in ob določenih urah pel svojo pesem.

Pesem nočnega čuvaja v Železnikih

Ura je deset odbila v turnu svetega Antona:

vas varuj ognja noč in dan

Bog pa ljubi svet Florjan.

Ura je enajst odbila v turnu svetega Antona:

varujte se ognja in otrok,

da ne bo prevelik jok.

Ura je polnoč odbila v turnu svetega Antona:

mirno spite kot v raj.

saj vas varje vaš čuvaj.

Ura je eno odbila v turnu svetega Antona:

varujte se ognja in ljudi,

da vam ne bodo preveč dolžni.

Ura je že dve odbila v turnu svetega Antona:

petelin je že tudi odpel,

dan se delat bo začel.

Ura je že tri odbila v turnu svetega Antona:

nas varuj ognja noč in dan,

Bog pa ljubi svet Florjan.

Ura je že štiri odbila v turnu svetega Antona:

vsí boste morali kmalu vstat,

jaz pa lahko odšel bom spat.

(zapisal: Blaž Gortnar)

Ta dan si je bilo mogoče ogledati tudi celodnevno razstavo čipk v prostorih nekdanje Plavčeve hiše. Pri pripravi razstave so sodelovale članice Čipkarske zadruge Železniki, Minka in Francka Lotrič ter Tonika Ramovš. Za razstavo so pripravile vzorčne čipke vseh vrst, pri podjetju »Dom« iz Ljubljane pa so dobile nekaj starih vzorcev. Johanca Benedičič je izdelala najlepšo čipko na razstavi, ki se je imenovala »Gorenjski par«. Ta čipka je bila tudi nagrajena s prvo nagrado in prehodnim pokalom.

Organizatorji so pripravili tudi tekmovanje v hitrostnem klekljanju. Tekmovale pa niso samo odrasle ženske, pač pa tudi moški, dekleta in fantje vseh starosti. Zato so tekmovali po skupinah. Prvo leto so se tekmovanja udeležili samo domačini, kasneje pa tudi klekljarice in klekljarji iz drugih krajev.

Pravila tekmovanja:

- strokovno komisijo sestavlja pet članov: član TD, tri klekljarice in predstavnik »Doma«;
- tekmuje se 30 minut;
- tekmuje se po skupinah: najmlajše klekljarice, najstarejše klekljarice, najsposobnejše klekljarice, moška skupina.

Način tekmovanja:

- tekmovalke in tekmovalci dobijo pripravljene košarice z napetimi vzorci in navitimi kleklji;
- tekmovanje se začne na določen znak;
- tekmuje se 30 minut;
- komisija pregleda in oceni delo tekmovalk in tekmovalcev; ocenjuje se tako kvaliteta kot velikost čipk;
- po končanem tekmovanju komisija objavi rezultate in podeli nagrade ter praktična darila.

Nagrade je financirala GTZ Kranj. Nagrajenci so prejeli: diplome, denarne nagrade in praktična darila. Čipkarski dan v Železnikih so si ogledali tudi ljudje iz drugih krajev. Z namenom, da bi tudi njih seznanili s to domačo obrtjo, s klekljanjem, predvsem načinom dela, so na ta dan klekljarice pred hišami na Plavžu od jutra pa vse do večera klekljale. Tako so tujci videli, kako nastaja čipka. Zvečer pa je za konec sledila še veselica, kjer so se ljudje lahko naplesali in povsneli.

Ker je prvi čipkarski dan v Železnikih uspel, so čipkarske dneve organizirali tudi v naslednjih letih. Vedno sta jih skupaj organizirali TD in čipkarska zadruga. Pomagal je tudi »Dom« iz Ljubljane, ki je bil večkrat pokrovitelj prireditve in zato pripravil lepa in dragocena darila in nagradil najhitrejške klekljarice in najlepše čipke. Tako je bilo vse do propada zadruge. Ko pa je čipkarska zadruga prenehala delovati, je TD pri organizaciji čipkarskih dnevor sodelovalo s klekljaricami samimi. Program, oziroma spored čipkarskih dnevor, se je z leti spreminjal, vedno bolj bogate pa so bile tudi čipkarske razstave.

Čipkarski dnevi kasnejša leta

Več let so na predvečer čipkarskega dne, to je na petek, pobirali z mlajem vence od deklet, ki so jih iz hišnih oken pritrjevale na smreko. V bližini Plavža so nato za-

kurili kres, kjer je mlaj z vsemi venci potem tudi zgorel. Poleg tega »kresnega večera« pa so obnavljali tudi stare običaje: muziko popravljat, v štirnco gledat, rihtarja bit in dekleta klicat.¹⁸ Velikokrat so že na ta večer priredili ples.

V soboto so odprli razstavo čipk. Na nedeljo popoldan je bil sprevod narodnih noš. V sprevodu je bil tudi voz z ogromnim punkljem, na katerem so bile pripete čipke z meter velikimi klekeljni¹⁹. Voz so spremljali dečki in deklice, oblečeni v narodne noše. V sprevodu je bil tudi voz z nočnim čuvajem in izdelovalci sodov. Sprevod se je ustavil pri Plavžu.

Sledilo je tekmovanje v hitrostnem klekljanju. Nato so najhitrejšim klekljaricam in seveda klekljarjem podelili nagrade; nagrajene pa so bile tudi najlepše čipke. Posebna priznanja pa so vsako leto podelili tudi najstarejšim klekljaricam. Svoje znanje so pokazale tudi folklorne skupine iz Češnjice in drugih vasi Šelške doline, s svojimi pesmimi pa je nastopila tudi Julka Fortuna. Za uspešen konec čipkarskega dne pa je bil zvečer še ples z jedačo in pijačo, ki je trajal do jutra.

Klekljarstvo v Železnikih po letu 1976

Ustanovitev in delovanje klekljarskega krožka

Po propadu čipkarske šole leta 1960 so se vedno znova našli ljudje, ki so težili k njeni ponovni oživitvi, vendar brez uspeha. Do ustanovitve čipkarskega krožka je preteklo kar 15 let, da so v OŠ Prešernove brigade Železniki²⁰ ustanovili čipkarski krožek. Na pobudo Turističnega društva in takratnega ravnatelja na osnovni šoli, Franceta Benedika, je bil leta 1976 pod vodstvom Helene Kramar, sicer učiteljice razrednega pouka, ustanovljen klekljarski krožek.

Tako kot včasih, je tudi zadnja leta sprevod klekljaric nepogrešljiv del Čipkarskega dne. Na vozu je velik punkelj ter otroci, oblečeni v narodne noše (Foto Aleksander Cufar)

Pouk je potekal enkrat tedensko v dveh skupinah. Posebnega programa krožek ni imel, učiteljica se je zgledovala po načrtu Mire Kejžar, ki je bila zadnja učiteljica v čipkarski šoli. Vse potrebno za delo so učenci dobili v šoli, ki je tako tudi krila vse materialne stroške.²¹ Vsak učenec je povprečno v enem šolskem letu izdelal tri čipke, ki so bile ob koncu leta tudi razstavljene.

Zanimanje med otroki je bilo kar veliko, saj je bilo v krožek prvo leto vpisanih okrog 30 otrok, drugo leto delovanja pa so bile namesto dveh potrebne že kar štiri skupine. Z leti je prvo navdušenje splahnelo in število učencev se je zmanjšalo. Tako je krožek deloval le tri ali štiri leta. Od takrat naprej so se otroci in mladina učili klekljati doma ali pri znancih, strokovnega učenja klekljanja pa ni bilo.

Vnovična ustanovitev čipkarske šole

Največje zasluge za vnovično oživitev čipkarske šole leta 1994 gredo takratnemu ravnatelju Osnovne šole Leopoldu Nastranu ter Heleni Kramar.

Preden so pričeli s poukom, so med učenci opravili anketo, s katero so hoteli izvedeti, koliko učencev se zanima za ustanovitev in seveda obiskovanje čipkarske šole. Sprva se jih je prijavilo 109, kasneje pa jih je šolo pričelo obiskovati 92. Po dveh mesecih obiskovanja čipkarske šole se je bilo treba odločiti, ali bodo šolo nadaljevali ali ne. Kar nekaj učencev si je premislilo in na koncu jih je ostalo še 64. Verjetno so si nekateri premislili zaradi tega, ker v šoli niso dobili vsega materiala za klekljanje, pač pa so si sami morali priskrbeti blazino in kleklje, nekaterim pa so šolo preprečile prevelike razdalje med njihovim domom in šolo.

Čipkarska šola je potekala v štirih skupinah enkrat tedensko, v katerih je bilo od 15–20 učenk. Pouk je potekal po posebnem učnem načrtu, oziroma programu idrijske čipkarske šole, obsegal pa je osem letnikov. Ker so šolo obiskovali učenci z različnim predznanjem, je učenec napredoval v višji letnik takrat, ko je obvladal predpisano snov, oziroma spretnosti za letnik, v katerem je trenutno bil. Tako so lahko učenke v enem šolskem letu naredile tudi dva letnika čipkarske šole, nekateri učenci, ki pa niso bili tako vešč klekljanja, pa letnika niso naredili v enem šolskem letu, pač pa v naslednjem in so takrat dobili dve spričevali.

Učenke, ki so se pripravljale na razna tekmovanja (Idrija, Čipkarski dan v Železnikih), pa so se zunaj rednega pouka urile v klekljanju večkrat na teden, saj je bilo za uspeh treba tudi več vaje in dela. Ob koncu leta pa so pripravili tudi razstavo. Heleni Kramar je pri poučevanju nekaj časa pomagala tudi Mojca Jemec.

Vodstvo čipkarske šole pa se je spreminjalo. Tako je Heleno Kramar po enem letu nasledila Maja Kopač, ki je poučevala dve leti. V šolskem letu 1997/98 je zaradi pomanjkanja strokovnega kadra na prošnjo TD klekljanje poučevala Marija Koblar, leta 1998 pa je pričela učiti Irena Benedičič, ki je učiteljica klekljanja.

Čipkarsko šolo je v šolskem letu 1998/99 obiskovalo več kot sto učenk in učencev, točneje 115, in sicer na OŠ v Železnikih ter na podružničnih šolah v Sorici, Seleich in Dražgošah. Glavni kriterij za oblikovanje skupin je letnik čipkarske šole, ki ga učenec dela v tekočem šolskem letu. V šolskem letu 1997/98 pa so na OŠ Železniki posredovali predloge za izbirne predmete v tretji triadi devetletne OŠ. Med njimi je bil predlog za izbirni predmet tudi klekljanje. Na Zavodu RS za šolstvo

in šport so OŠ Železniki naložili, da pripravi osnutek učnega načrta za ta predmet. Ta načrt pripravlja Irena Benedičič v sodelovanju z dvema učiteljicama čipkarskih šol iz Žirov in Idrije.

Turistično društvo in njegov pomen za klekljarstvo

Prvi začetki turizma v Selški dolini segajo mnogo let nazaj, saj je že okrog daljnega leta 1910 upokojeni avstrijski polkovnik Inelič odkril Sorico, majhno vas pod Ratitovcem, ki mu je bila mirno gorsko letovišče. Priporočil jo je tudi prijateljem iz Gradca, Trsta in Ljubljane, in tako je Sorica že pred prvo svetovno vojno nekaterim tujcem oziroma turistom pomenila oddih.

Začetek organiziranega turizma pa sega v leto 1933, saj je bilo takrat ustanovljeno Tujsko prometno društvo za Selško dolino s sedežem na Češnjici. V svoji sobi, ki so jo dobili v nekdanji Gospodarski zadrugi, so potekali razni sestanki, po stenah pa so razobesili različni propagandni material, predvsem so bile to razglednice Ratitovca in krajev Selške doline. Za zabavo turistov in domačinov je društvo prirejalo in uprizarjalo razne igre, zabave s plesom, športna tekmovanja, ob jezcu na reki Sori so postavili lesene kabine in tako omogočili ljudem kopanje.

Predsednik Tujskega prometnega društva je bil Franc Kemperle, v društvu pa so sodelovali predvsem študentje in intelektualci. Vanj so bili včlanjeni tudi bratje Arnol, Dermota in Žumer, Zalka Oblak, Jože Dolenc, Tone Primožič in drugi.

Konec leta 1952 je bil na pobudo Draga Dolenca ustanovljen Turistični odsek PD za Selško dolino. Le ta je deloval v okviru Turistične zveze Slovenije, v katero je bil kot pravna oseba tudi včlanjen. Njegov namen je bil pospeševanje turizma v dolini.

1. septembra 1957 pa je bilo ustanovljeno Turistično in olepševalno društvo za Selško dolino. Predsednik društva je bil Anton Žbontar, tajnik pa Drago Dolenc. Prva naloga, ki je društvo čakala, ni bila lahka. Prebivalci doline nad turizmom niso bili najbolj navdušeni, zato je bilo v njih potrebno prebuditi turistično miselnost. To jim je uspelo in uspešno so lahko nadaljevali z delom. Leta 1961 je bila občina Železniki priključena škofjeloški občini in takrat je prišlo do reorganizacije dotedanjega TD za Selško dolino. Prišli so do odločitve, da se na področju Selške doline ustanovijo samostojna TD v Železnikih, Sorici in Selcih. Tako je bilo leta 1961 ustanovljeno TD Železniki in takrat se je tudi zamenjalo vodstvo društva. Antona Žbontarja in Draga Dolenca sta po štirih uspešnih letih delovanja zamenjala predsednik Jože Mohorič in tajnica Tonka Košmelj.

Jože Mohorič je bil predsednik TD Železniki od leta 1961 do 1965, nekaj mesecev pa ga je v letu 1964 nadomestil Franc Peternelj. TD si je med drugim²² prizadevalo za olepšanje kraja, organiziralo je akcijo za nagraditev lastnikov najlepše urejenih vrtov, kar je ljudi v veliki meri pritegnilo.

Pomembno leto oziroma mejnik pa za klekljarstvo v Železnikih pomeni leto 1962. Tega leta je TD na pobudo takratnega predsednika Jožeta Mohoriča organiziralo in izvedlo prvi Čipkarski dan v Železnikih. Organizatorji so poskrbeli za propagando le-tega s plakati, s potovalnimi agencijami pa so se za ta dan dogovorili tudi za organizirane izlete v Železnike. Tako je TD s svojimi člani poskrbelo, da je prvi Čipkarski dan lepo uspel, obenem pa je postal tradicionalna turistična

prireditvev Železnikov, kar je pripomoglo k ohranjanju in zanimanju za klekljarstvo v Železnikih in okolici.

Kasnejša leta se je delovanje TD usmerilo predvsem v organizacijo čipkarskih dni, zaradi velikega zanimanja za čipke, pa tudi v izdelovanje in prodajanje čipk. Dobiček od čipkarskih dni so namenili klekljaricam, in sicer so zanje organizirali izlet, piknik ali pogostitev, obenem pa so s tem denarjem tudi nabavili sukanec. TD je skrbelo tudi za to, da so se klekljarice iz Železnikov udeleževale raznih turističnih sejmov in prireditev ter da so svoje izdelke razstavljale znotraj in zunaj Selške doline.

S spremembami, ki so se pojavljale skozi čas, pa se je spreminjalo tudi vodstvo TD. Predsedniki TD so bili tudi Valentin Pintar, Marjan Kramar, Stane Pokorn, od leta 1996 dalje pa je predsednik TD Železniki Bojan Leben.

Pomen TD za klekljarstvo v Železnikih se je iz leta v leto večal, kar dokazuje, da so se pomena čipke za Železnike vedno bolj zavedali tudi člani TD in drugi krajanj. Pomembno leto za TD in klekljarstvo pa predstavlja leto 1993, saj je tega leta TD dobilo prvo pisarno oziroma turistično poslovalnico. Istega leta so organizirali tudi prvo razstavo čipk z naslovom »Klekljali so jih mati moja«. Razstava je pokazala, da je kraju ostalo malo lepih in dragocenih čipk. Zato se je TD odločilo, da vsako leto na prodajni razstavi čipk ob Čipkarskem dnevu, odkupi najlepše, prvonagrajene čipke in s tem obogati kulturno dediščino kraja. Pričeli so odkupovati čipke, ki so ob Čipkarskem dnevu in na drugih raznih tekmovanjih dosegle najvišja mesta. Tako v turistični poslovalnici v Železnikih nastaja tako imenovana »mala galerija čipk«²³, ki je iz leta v leto večja in bogatejša.

Najstarejše klekljarice na 36. Čipkarskem dnevu leta 1998, od leve: Marija Logar, Tončka Luznar, Ančka Rozman in Julijana Kemperle (Foto Aleksander Čufar)

TD organizira in se udeležuje raznih čipkarskih razstav, festivalov, skrbi za promocijo čipke, odkupuje in daje v delo čipke, organizira Čipkarski dan. V TD je več njenih okrog dvesto ljudi, med katerimi je tudi šestdesetčlanska skupina klekljaric. Dvanajst klekljaric je več njenih tudi v »Združenje slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo radi čipke«. Te klekljarice²³, pa tudi druge, se udeležujejo številnih tekmovanj, kjer dosegajo najvišja mesta. Svoje mojstrovine so razstavljale že v Škofji Loki, Ljubljani, Mariboru, Trzinu, z veseljem pa se s svojimi izdelki predstavijo, kamorkoli jih povabijo. Razstavljali so tudi v tujini, in sicer v Lepoglavu na Hrvaškem, na Dunaju v Slovenskem Narodnem domu, skupaj z Idrijo in Žirni pa so gostovali v Švici in Gorici. Leta 1998 so se klekljarice Marica Soklič, Marija Koblar in Minka Demšar s svojimi izdelki prvič predstavile tudi v Italiji, v Sansepoleru, na 8. Čipkarskem bienalu. Njihove čipke so bile izbrane med najboljše in predstavljene v evropskem katalogu čipk.

TD klekljarice oskrbuje tudi z vsem materialom, ki ga potrebujejo za delo. Studena, kleklje pa izdelujeta tudi Janez Mohorič in Janko Šmid. Na vsakem vzorcu, ki ga klekljarica dobi v delo, je napisano tudi število ur, ki so potrebne za izdelavo čipke. Nekaj najspretnjših klekljaric, med njimi so najpogostejše Marija Koblar, Anica Primožič, Helena Kramar in Tončka Jensterle, je zadolženih, da sklekljajo – prebodejo – nov vzorec, določijo število ur klekljanja in porabo sukanca, če je potrebno, pa vzorec tudi popravijo ali dopolnijo. Vodja klekljarske sekcije v TD Železniki je Mara Demšar in skupaj z Marijo Koblar skrbita za vse potrebno²⁴ v zvezi s čipkami. Stare, unikatne vzorce pa si TD izposodi v muzeju. Za promocijo in predstavitev čipk na raznih razstavah, festivalih in srečanjih predvsem skrbi tajnica TD Anči Trojar.

Čipke, ki jih TD odkupuje od klekljaric in jih hrani v »mali galeriji«, se delijo v tri skupine: umetniško oblikovane čipke, ki so izdelane iz najtanjšega sukanca, čipke z narodnim motivom²⁵ in čipke z idrijskim ozkim risom. Slednje so tudi najbolj pogoste, ker je ozki ris enostavna tehnika klekljanja in ga večina klekljaric najbolj obvlada. Izdelava umetniško oblikovanih čipk in čipk z narodnim motivom, ki pa so značilne za naš kraj, pa je težja, zahtevnejša in veliko klekljaric teh tehnik ne obvlada dobro. Prav zaradi tega TD od leta 1995 dalje v zimskem času organizira prireditve »Ob punklju se dobimo«, kjer klekljarice, ki so včasih obiskovale čipkarsko šolo in obvladajo vse elemente in tehnike, učijo druge. To so Helena Kramar, Minka Demšar, Marija Koblar, Anica Primožič, Marjana Trpin. Tako se ohranja čipka, ki je značilna za Železnike, to je umetniško oblikovana čipka in čipka z narodnim motivom. Na žalost pa je klekljaric, ki obvladajo oziroma znajo narediti tako čipko, zelo malo, le šest ali sedem.

TD ponuja čipko tudi kot turistični spominek in poslovno darilo. Kot taka se je uveljavila s čipko okrašena pesmarica, kazalo za knjige, ovitek za knjige, ovitek za turistični prospekt, mala in velika kuverta s čipko. Na ta način čipka z imenom »čipka iz Železnikov« potuje po vsem svetu, predvsem po zaslugi domačih podjetij in poslovnežev, ki jo kupujejo kot poslovno darilo. Največ čipk TD proda neposredno kupcem, prodajajo pa jih tudi posameznim trgovinam s turističnimi spominki in galerijam. Čipke izdelujejo tudi po naročilu. Leta 1996 so začeli izdelovati voščilnice

iz ročno izdelanega papirja, ki jo krasi miniatura čipka. Ob 90-letnici Čipkarske šole Železniki leta 1997, je TD izdalo zgibanko, v kateri je v kratkem predstavljena zgodovina čipke in Čipkarske šole v Železnikih. Isto leto so izdelali tudi dve razglednici, na katerih so upodobljene čipke iz Železnikov. V letu 1998 so dali natisniti koledar s čipkami, kjer so predstavljene najlepše in tehnično najzahtevnejše čipke, ki so delo domačih klekljarič in jih je mogoče videti v »mali galeriji čipk« v TD.

Tako kot vsa leta je bilo tudi leta 1998 TD glavni organizator Čipkarskega dne, ki je bil že 36. po vrsti. Organizirali so razstavo čipk, tekmovanje za izkušenejše klekljarice iz vse Slovenije, pa tudi za otroke čipkarskih šol in krožkov. Prvič pa so klekljarsko tekmovanje, kot družabno igro, vključili v »otroški živžav«, ki vsako leto v okviru Čipkarskega dne poteka na prireditvenem prostoru ob plavžu. Udeležilo se ga je nad štirideset otrok iz Železnikov, Žirov, Novega mesta, Idrije in drugih slovenskih krajev. Prvič so v goste povabili klekljarsko sekcijo iz Ljubljane, ki je razstavljala svoje mojstrovine v Kulturnem domu v Železnikih. Prav tako je TD učencem in učenkam Čipkarske šole v Železnikih omogočilo, da so tudi na 36. Čipkarskem dnevu predstavili svoje izdelke, prvič pa so dobili priložnost, da svoje znanje in spretnosti pokažejo tudi najmlajši, otroci iz vrtca. Pred hišami so kot v starih časih klekljale ženske, med njimi so bile tudi štiri najstarejše klekljarice: Ančka Rozman⁷, Tončka Luznar, Julijana Kemperle in Marija Logar. Čipkarski dan je bil nekaj posebnega tudi zaradi javne dražbe, kjer so licitirali dve največji čipki.⁸ Priložnost, da pokažejo svoje sposobnosti in znanje pa so tudi tokrat dobili športniki, ki so tekmovali za tako imenovano »zlato čipko«.

TD Železniki in njegovi člani stremijo k temu, da se čipka ohranja in ostaja del naše kulturne dediščine. Želijo in se trudijo, da bi se njenega pomena, ki ga je od leta 1902 naprej, ko je v Železnikih ugasnil plavž, čipka imela, zavedali vsi ljudje. Danes čipka ni samo spomin na preteklost, saj večini klekljaric s skromnimi pokojninami še vedno pomeni dodaten vir preživetja. Predvsem pa se odlikuje po svoji zahtevni, natančni in prav zaradi tega čudoviti podobi, ki jo ustvarijo človeške roke.

Literatura

1. Čerfan Emil: Zadrúžništvo v Selški dolini. *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Muzejsko društvo Šk. Loka, Šk. Loka 1973, str. 198.
2. Račič Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na Loško območje. *Loški razgledi* XV 1968, Muzejsko društvo Šk. Loka, Šk. Loka 1968, str. 123–138.
3. Ramovš Tonika: *Zgodovina čipkarstva v Železnikih*, Železniki 1970, str. 1–6 (hrani Muzej Železniki).
4. Ramovš Tonika: *Začetek čipkarskih dnevo v Železnikih*, Železniki, druga polovica 80-ih let, str. 1–3 (hrani Muzej Železniki).
5. Ramovš Tonika: *Pričetek čipkarske obrti in čipkarske šole v Železnikih – igra v treh dejanjih in štirih slikah*, Železniki, (hrani Muzej Železniki).
6. Šmid Mira in Zgodovinski krožek OŠ Železniki: *Razvoj turizma v Selški dolini – raziskovalna naloga*, Železniki 1994, str. 8–19.
7. Turistično društvo Železniki – zanj Maja Kovač: *90 let čipkarske šole Železniki*, Zgibanka, Železniki 1995.
8. Žumer Niko: Obrt in obrtna podjetja po prenehanju železarstva, *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*, Muzejsko društvo v Šk. Loka, Šk. Loka 1973, str. 176.

Viri

Muzej Železniki
Loški muzej Škofja Loka
Mestni muzej Idrija
TD Železniki

Informatorji

Benedičič Irena, strokovna učiteljica klekljanja na Čipkarski soli v Železnikih, Železniki.
Kejžar Mira, upokojenka, risarka vzorcev in strokovna učiteljica klekljanja, včasih poučevala na Čipkarski soli v Železnikih, Škofja Loka.
Kramar Helena, upokojenka, klekljarica, včasih poučevala Čipkarski krožek in Čipkarsko solo v Železnikih, Železniki.
Ramovš Tonika, upokojenka, klekljarica, tajnica v 2. čipkarski zadrugi, Železniki.
Rejec Jure, kustos v Muzeju Železniki, Železniki.
Rozman Ana, upokojenka, klekljarica, Železniki.
Rozman Francka, upokojenka, klekljarica, Železniki.
Trojar Anči, upokojenka, tajnica TD Železniki, Železniki.
Živec Mara, upokojenka, včasih strokovna učiteljica na Čipkarski soli v Železnikih, Sežana.

Opombe

- ¹ Tonika Ramovš, 1970, *Zgodovina čipkarstva v Železnikih*, osebni arhiv, str.1, Železniki, str. 1 (v nadaljevanju *Ramovš*).
- ² Njeno pravo ime ni znano.
- ³ *Ramovš*, str. 3.
- ⁴ *Ramovš*, str. 3.
- ⁵ *Ramovš*, str. 2.
- ⁶ Marija Pivk je bila ob koncu vojne upokojena zaradi svojega sodelovanja z Nemci. Nemci so ji pošiljali sukanec, ki so ga prej tudi stehali. Kolikor sukanca je prejela, toliko čipk je morala v zameno poslati v Nemčijo.
- ⁷ *Ramovš*, str. 2.
- ⁸ *Ramovš*, str. 4.
- ⁹ *Ramovš*, str. 4.
- ¹⁰ Skupnost Železniki so takrat sestavljali krojači, šivilje in pleskarji.
- ¹¹ Dr. Emil Čeferin, Zadrugištvu v Selski dolini, *Selska dolina v preteklosti in sedanjosti*, 1973, Železniki, Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, str. 198.
- ¹² V nadaljevanju TD Železniki.
- ¹³ Danes zasebno odkupujeta čipke Anica Rakovec in Jana Najdič.
- ¹⁴ V nadaljevanju GTZ.
- ¹⁵ V nadaljevanju KUD.
- ¹⁶ Današnji Kulturni dom.
- ¹⁷ Katerega leta je pesem nastala, ne ve nihče.
- ¹⁸ Tonika Ramovš, 2. polovica 80-ih let, *Začetek Čipkarskih dnevov v Železnikih*, str. 1 (v nadaljevanju Tonika Ramovš).
- ¹⁹ Tonika Ramovš, str. 2.
- ²⁰ Današnja OŠ Železniki.
- ²¹ Helena Kramar je na stroške šole sama izdelala 30 punkljev, priskrbel pa je tudi kleklje in drugi material.
- ²² TD si je prizadevalo tudi za popravilo cest, prirejali so razna smučarska tekmovanja, turistična predavanja, skupaj s Planinskim društvom so odkrili spominsko ploščo, organizirali dan čistoče. Več o tem glej Mira Šmid in Zgodovinski krožek OŠ Železniki, *Razvoj turizma v Selski dolini* – raziskovalna naloga, Železniki 1994, str. 41–46.
- ²³ Tako so poimenovali razstavo čipk v turistični poslovalnici delavci TD.

- ²¹ Med tako imenovanimi mojstricami klekljanja so tudi Minka Demšar, Marica Soklič, Marija Koblar, Helena Kramar, Minka Primožič, Anica Primožič, Rezka Pintar, Marjana Trpin, Tončka Jensterle, ki se vsako leto udeležijo tudi Čipkarskega festivala v Idriji in tam dosegajo najvišja mesta.
- ²² Priskrbita vzorce, jih oddata v delo, prevzameta čipke, preskrbita vsivanje čipk.
- ²³ Široki ris z ribicami in cvetličnim vzorcem, narodnimi motivi.
- ²⁴ Moja stara mama.
- ²⁵ Čipki, katerih premer je večji od enega metra, sta ročno sklekljali Marija Logar in Julijana Kemperle.

ZUSAMMENFASSUNG

Spitzenklöppelei in Železniki

Im Ort Železniki haben um das Jahr 1881 vier Mädchen Klöppeln gelernt, und so haben sie unwissentlich eine langjährige Tradition begonnen, die noch heute dauert. Im Jahr 1902 ist in Železniki der letzte Hochofen stillgelegt worden und dadurch haben sich noch mehr Frauen zur Spitzenherstellung entschlossen. Das war für sie von großem Nutzen, denn das Ende des Eisenhüttenwesens in Železniki hat eine soziale Krise und Armut verursacht. Die Spitzenherstellung war bestimmt noch 50 Jahre die einzige Erwerbsquelle für Frauen, manchmal stellte sie die einzige Erwerbsquelle der Familie dar. So gab es am Anfang des 20. Jahrhunderts in Železniki fast keine jüngere Frau, die nicht klöppeln konnte. Weil am Anfang im Bereich Škofja Loka der Spitzenhandel noch nicht organisiert war, gingen Spitzenklöpplerinnen nach Idrija und verkauften dort ihre Spitzen. Später verkauften sie ihre Erzeugnisse nicht mehr selbst, denn den Verkauf übernahmen Handelsleute und sorgten so für den Verdienst der Klöpplerinnen. Als erste begannen in Železniki die Eheleute Demšar mit den Spitzen zu handeln, bald kamen noch andere dazu. Im Jahr 1907 wurde in Železniki die Kaiserlich - Königliche Klöppelschule gegründet, die vor allem fünf- bis fünfzehnjährige Mädchen besuchten. In der Schule lehrten verschiedene Lehrerinnen, im Jahr 1946 haben aber die ersten vier Einheimischen einen Klöppelkurs gemacht und sind Lehrerinnen der Spitzenklöppelei geworden. Eine von ihnen war Mara Kramar. Sie war die erste Einheimische, die an der Spitzenklöppelschule in Železniki lehrte. Wegen der Interessenlosigkeit der Schüler wurde die Schule 1960 geschlossen. Im Jahr 1920 gründete man die erste Spitzenklöppelgenossenschaft, im Jahr 1946 die zweite. Das Hauptziel der beiden war, den Klöpplerinnen einen ständigen Verdienst zu bieten, die Genossenschaften wollten aber auch die Frauen vor unehrlichen Händlern schützen. Eine wichtige Rolle bei der Entwicklung und Erhaltung der Spitzenklöppelei hatte durchwegs der Fremdenverkehrsverein. Im Jahr 1962 organisierte man auf Anregung des damaligen Vorsitzenden des Fremdenverkehrsvereins Železniki Jože Mohoric den ersten Spitzenklöppeltag, eine Veranstaltung, die zur Tradition wurde. Im Jahr 1976 wurde ein Spitzenklöppelkreis gegründet, der nur einige Jahre wirkte. Nach langer Zeit gründete man im Jahr 1994 die Klöppelschule, die diese langjährige Tradition erhält.